

НИСУ СВИ СРБИ ЗА РАЈ*

На Видовдан 1992. године у Саборном храму у Требињу обављен је чин устоличења Епископа Захумско-херцеговачког г. Атанасија, до тада Епископа Банатског. Ових дана, на годишњицу устоличења, Његово преосвештенство дао је интервју за Радио Невесиње и НИН.

Ваше Преосвештенство, годину дана сте на челу Захумско-херцеговачке епархије. Колико сте задовољни?

На жалост, када сам ја дошао овде, почео је рат. Ја сам знао где долазим и на шта долазим. Што каже Милан Ракић: „Сви смо ми...“ (и ми сада, ове генерације, као наши преци са Косова) готови „да будемо свесне жртве и да дамо живот свој знајући шта дајемо и зашто га дајемо...“ Мале су снаге моје. Ипак, најважније је присуство овде и саучешће у страдању народа и делење са њим свега у добру и у злу. Али не могу бити задовољан собом и радом својим јер Господ Христос, наш Спаситељ, рекао је: „Кад све учините, реците учинили смо што смо били дужни, у ствари смо залудни служитељи“. Међутим, никад нам није оправдање што су тешке околности. На муци се познају јунаци. За разлику од Шекспировог Хамлета који каже оно чувено: „Бити или не бити“, српски став је сложенији. Треба бити „кадар и стићи и утећи“. И још важније: „и на страшном месту постојати“.

У бившој југословенској Републици БиХ, сада већ у бившој Републици БиХ, бесни рат с јасно израженим вјерским набојима и конотацијама. Шта чини Православна Црква за враћање мира на ове просторе?

Ја не пристајем, бар ја лично не пристајем, на тај назив „бивша БиХ“. Не дамо ми Срби Босну зато што су је својатали и Аустрија и Турска и сад Алија Изетбеговић. А још мање дајемо Херцеговину. Ја сам владика Захумско-херцеговачки, не могу никад бити и „бивше херцеговачки“. Не дамо ми Босну да се брише. Јер, после ће бити бивше Косово, бивше ово или оно. Не треба тако лако да бришемо то име. Ако неко не воли Босну зато што је Алија својата, ја је волим. Босна је стари српски назив. „Босна поносна“, а Херцеговина поготово. Према томе, остаћемо ми при томе да је то и Босна и Херцеговина и да су српске. Не кажем да су само српске, али су свакако српске, матичне земље српске. Пазите, матичне српске земље. Чућете од многих српских интелектуалаца, од политичара, од многих глава које се намећу српском народу а не улажу срце при томе... Истичу свест а не улажу савест.

* Интервју Радију Невесиње и НИН-у, 6. август 1993.

Рећи ће они да смо ми дијаспора, и да је, наводно, само средишња Србија матица. То није тачно. Не боримо се ми само за живаљ на овом простору него и за много више. Човек није само голи живот. Херцеговина није само дијаспора (расејање), него расадник, извориште, Земља Светога Саве и Светога Василија.

Је ли ово вјерски рат?

Ја не бих то назвао верским ратом. Пазите, углавном су га безбожници повели. Овај рат је последица комунизма. Комунистима је најлакше да све свале на верску поделу, на Ватикан, на сукоб Православља и Римокатолицизма, или Православља и Ислама, и онда су они невини и чисти. Они су главни творци зла у свету, у последњих 70 година. Ја то говорим с пуном савести и одговорности. Не могу сад одједном, „пуј-пике, не важи“. И кад сам неким рекао – отело ми се, не желим никога да вређам – да су били „комуњаре“, они се вређају, као да ми сада треба да се извињавамо њима што су они били „комуњаре“, а ми нисмо. То им је од нечисте савести. Ниједан комуниста се није извинио Српском народу за зла која је починио.

Срамота је да у 20. веку говоримо о верском рату. Има верских елемената, наравно. У Српском народу је живо присутна православна вера. Бранећи себе, он брани веру, бранећи веру, он брани себе, али не треба заборавити да су, рецимо, у Лици комунисти говорили, одмах после рата, Србима: Зато су вас клали овде, зато што сте били православни. Да није било вере која вас је делила, не би вас клали. А онда су они после укинули веру и највише је Личана било безбожника. Они су одбацили своју веру да би се тек сада присетили вере и рекли: Па, нас су комунисти преварили, ево опет хоће да нас кољу, а сад не би било разлога. Сад, ето, нисмо веровали ни у шта. Тако да је то једна подла игра и подла пропаганда.

Налазимо ли ми те, коначно, основе за живот са римокатолицима?

Није тачно да ми не бисмо могли наћи начина да живимо са римокатолицима. Знамо, наравно, притом шта су нам радили кроз векове, нарочито с наметањем уније, подржавањем ислама, чак и саме Турске против Православља, па издајства кад смо се дизали уз хришћанске европске силе да се боримо против Турске, а оне су нас издавале...Ипак, не бисмо ми то могли прописати Католицизму као таквому. Јесте, њихов центар Ватикан много штошта чини против нас. Али не треба сво зло у свету згурати на Ватикан, јер би то било неправедно и непоштено, а и није Ватикан цела Римокатоличка црква. Има дивних римокатоличких заједница и локалних цркава. Поготово не треба заборавити да смо ми живели један миленијум заједничког хришћанског живота, и да су они хришћани. Тек сада кад је зло дошло и пред њихова врата, „заиграле мечке“ и пред кућом браће Хрвата, прибегавају православнима и говоре: „Па, ми верујемо у криж, ви у крст, требало би да се помажемо и разумијевамо“. Хвала Богу да су схватили. Али су очистили Западну

Херцеговину од православних. Нама је око 200 села уништено. Не од Муслимана, нешто мало, него углавном од Хрвата у Херцеговини. Да ли то знате? И око 30 цркава и два манастира, од Хрвата, неколико цркава и од Муслимана... Муслимани су где-где сарађивали са Хрватима у злу против нас. Мени је речено са званичног места да су нашу саборну мостарску цркву срушили Муслимани, јер су је последњих месеци Муслимани држали. Међутим, она је срушена одмах по окупацији, а окупацију су извршили Хрвати. Срушена је на празник храма – Свету Тројицу и минирана до темеља на Петровдан 1992.

Шта ради Српска Црква? Патријарх српски, господин Павле, од почетка овог страдања као прави хришћанин толико чини за мир међу људима и међу самим Србима...

Свети је то човек. „Ни по бабу ни по стричевима“, ни лево ни десно, него право путем Светог Саве, путем Светих Отаца, Светих Мученика иде. Живи мученик и живи ходајући светац. Ми са своје стране настојимо – и митрополит Николај наш, који је у Сараје ву – да се чини нешто. Ишли смо и у иностранство да би смо се сусрели са хрватским бискупима. На жалост, са Муслиманима готово нема додира. Њих је захватио фанитизам. Поједине хоће су вође појединих најокорелијих њихових јединица које чине злодела, покоље. Недавно су изнад Борачког језера двојицу Срба заклали. Уништили су нам Брадину и још 16 села око Коњица. Шта све раде у Горажду, прича један избеглица... На жалост, они су такви и са њима је тешко доћи у додир. Они нису дошли ниједном на позив, на сусрет, с Патријархом. Ја сам се срео са бискупом Мостарско-дувањским, једном, трбало је и још други пут, али он није дошао због борби Муслимана и Хрвата. Ја очекујем да одем да посетим оне крајеве, и да посетим тамо преостале Србе. Рецимо, у Мостару, у Добричу иза Мостара. Желим да одем у Пребиловце, Чапљину и Метковић. То су наше парохије, истина на терену те авнојевске Хрватске, али шта можемо. У Метковићу нам је црква порушена, у Дубровнику прокишњава, јер је кров пробијен, али треба да обилазимо те наше ране и да се понашамо као хришћани, следбеници Христа, распетог и васкрслога.

Његова светост патријарх Павле каже да „народна држава не иде докле може ићи, него мач сме ићи само до границе једне државе, тј. отаџбине“. Ако је упоредимо са границама ове епархије и Српске Херцеговине, то начело није испоштовано. Је ли то и био разлог за овај ваш протест?

Да, то је био разлог. Али ја не могу да кажем да је у овом моменту реално очекивати да ћемо достићи границе наше Епархије. Јер границе наше Епархије су, у ствари, границе Старе Херцеговине, а ви знате да се и Пећка патријаршија проширивала ван граница српске државе, а после Турске империје залазила у друге државе, јер је Црква шири од скупа држава. Црква захвата небо.

Ми у сваком случају морамо сићи на Неретву, макар до мученичких Клепаца и Пребиловаца, који су дали жртве и у овом и у оном рату, до манастира Житомислића и српских храмова који су порушени и на српско море. Јер је Далмација, како су говорили и Јован Дучић и Иван Мештровић (чија интересантна преписка је била својеврсна полемика око српског духа), само падина БиХ. И да БиХ практично силази на море. Не могу се Херцеговци одрећи мора.

Које су међународне установе и појединци прихватили ваша обимна истраживања о злочинцима у овом рату?

Негде је неки Херцеговац из Мостара писао о уништеном благу Српске Цркве, па додаје: „да нико није протестовао, па ни епископ Атанасије, који се, иначе, често одзива на политичке теме“. Нека их, нека тако говоре. Бог све види. Ја нисам много путовао зато што сам хтео да будем овде, поготово кад су биле офанзиве. Чим сам дошао овде, ја сам људе слушао и записивао. Објавио сам о страдању Срба у Брадини, 25. и 26. маја 92. И то је било опширно казивање проверених сведока. Онда сам забележио казивање једног Коњичана, Србина, који је провео у хрватском логору у Љубушском четири месеца. Па онда лекарку Олгу Драшко коју је наш отац Симеон, архимандрит, такође слушао у Острогу и записао, која је у хрватском затвору Дретељу провела страшне месеце. Имам још таквих исказа, па сам чак и дошао и до једне фотографије рушевина наше Мостарске цркве, где се види само гомила камења. Имам још доста података које нисам сам систематизовао. Све бележим.

Писао сам три писма Бутросу Галију. Упутио сам једно писмо Швајцарцима, ХЕКС-у, хуманитарној организацији која је пострадалима послала помоћ. Недавно сам од њих добио писмо у којем господа протестују што сам ја упућивао неке апеле. Кажу: како ја могу тако нешто да радим? Навели су нешто што ја стварно нисам потписао. То је апел неких српских интелектуалаца – под који су ставили и моје име без питања – Русији, да узму Српски народ у заштиту. Ја нисам ни знао за тај текст. Неко је ставио моје име и није ми добро учинио. Ставили су моје име појединци, рецимо попут Бране Црнчевића или Ђуретића или, не знам, они који су сасвим другог става и понашања, с којима се ја не бих, бар по неким питањима, сложио. Јесмо Срби, али није ни све данашње „српско“ за прихватање. „Не једе се све што лети“, каже народ. Није и сваки Србин-Србин, није довољна само биологија, потребна је и духовност. Потребно је и много више него бити само голи Србин.

Крајем септембра и почетком октобра прошле године био сам у Канади и Америци, поводом 50-годишњице смрти Јована Дучића, и онда сам говорио пред неколико тих комисија америчког Конгреса. То је после у Грчкој преведено и објављено. Мислим да у америчком конгресу немају слуха, ни уха, ни срца да то схвате.

Ја ћу и даље наставити да се оглашавам и да сведочим, али најважније је сведочење Богу и људима који имају савест, који хоће да виде и чују. Задња је увек Божија.

Да ли је у овом рату дошло до приближавања Цркве и народа?

Црква и народ наш нису никада били раздвојени ни удаљени. Тако је било увек, па и данас. Зближила нас је ова наша голгота, ова наша косовска трагедија, која је почела још с Косовом, а и да знате још, Косово је много учинило да се у народу поврати свест и савест и значај Српске Цркве, јер не заборавите да су 16. марта 1981. године Шиптари запалили Пећку патријаршију. Све остало је било после тога.

Доста помоћи стиже од Грчке Цркве. Какви су односи наше двије Цркве?

То су родбински односи, братски, сестрински. Грчка Црква је нас крстила. Вековима су ти односи блиски. Не заборавите да су Карађорђе и Рига од Фере били лични пријатељи и спремали заједнички устанак против Турске. Па онда смо се помагали у време „Невесињске пушке“, у балканским ратовима, па у светским ратовима... Увек смо били на истој страни. Да знате да су Срби и Грци по много чему ближи него Срби и Руси. Има нечега у чему смо ми ближи Русима од Грка, а има нечега по чему смо ближи Грцима. Ми имамо неке сродности у карактерима, помало и у тешкоћама тих карактера.

Све чешће се говори о потреби одржавања веза православних земаља а преко Сабора Православних Цркава? Шта се заиста дешава на том плану?

Сабор Православних Цркава постоји вековима. Прошле године, у Недељи Православља, одржан је у Цариграду сусрет православних поглавара, и вероватно ће ускоро да се понови. А тешње сабирање и организовање православних народа и држава, и оно је недавно почело. У Грчкој је одржан један такав скуп на иницијативу грчког парламента. И постоји идеја о православном комонвелту, као некој врсти Савеза Православних Држава. Не знамо колико ће то унапредовати, али је као идеја добро и требало би да су православне земље упућене једна на другу, да се зближе, још више и још тешње сарађују.

У свијету настаје нови поредак. Како гледате на тај поредак и гдје је њему мјесто Православља?

Мислим да се то што је тако названо неће моћи остварити јер је то својеврсна Кула вавилонска. То је једна заједница замишљена без Бога. Мене то подсећа на Римску империју у којој је постојао поредак који је прогонио хришћане. Кажем да је једно зло, сигурно, опишљиво зло у том светском поретку. То је његова тоталитарност, његова искључивост, наметљивост, и

самим тим његова дубока нечовечност. Не поштује се људска личност, људска слобода и савест. Бог није тоталитаран...

Често сте били на првој борбеној линији, храбрили сте српске витезове, али их и заветовали да уз јунаштво показују чојство. Колико је Херцеговина уравнотежила чојство и јунаштво?

Јунаштво су показали сви, да их не делим. Један Невесињац рече ми: „Немојте, владико, нас хвалити, крај мене су били Билећани, били су бољи*“. Али и Гачани су јунаци, нису ни Требињци подбацили, нису ни Мостарци, бар ови који се боре, који нису отишли. И тако редом. Показали су и чојство и јунаштво. Има, морам да кажем, извесних који су нам нанели љагу и не верујем да ће она бити сасвим спрана даљим јунаштвом и чојством наших бораца. На пример, приликом првог и другог изгона Муслимана. Било је одлазака, али и изгона. Изгазили су ногама једног младића Србина што је устао у одбрану свог пријатеља Муслимана. Или што је мени рекао један, макар био добар борац: „Како сте ви давали устапама у Котезима пакете?“ Рекох, нећеш ваљда ти мени рећи коме ћу ја да дам. Јесам дао и – даћу! Ти људи су сад код нас, људи су, а посебно, чуо сам да и нашим дају на другој страни. Шта би ти хтео, да будемо

* У време хрватско-муслиманске офанзиве на Невесиње, о Митровдану 1992, у подгоричком „Сјутра“ (18.9.92) забележено је:

По ко зна који пут овом у рату борце на невесинском ратишту посјетио је Епископ Захумско-херцеговачки господин Атанасије Јевтић. У специјалној изјави за локални Радио-Невесиње, јер није желио да да изјаву новинарима других информативних кућа, истакао је: „Ових дана жестоких борби обишао сам фронт. Задивљен сам јунаштвом бораца и моралом код народа. Желим да поздравим српске борце на Невесињском бранику слободе, правде, истине, Српства и Православља светосавског и световасилијевског. Ови борци, српски, као и остали у Херцеговини на Столачко-чапљинском и Требињско-дубровачком, на Борачком ратишту и горе на Гачачком у планинама, сви су јунаци. Али, ово што сам видио, нарочито јуче код бораца Невесињске бригаде на овом фронту, превазишло је све оно што сам знао и што сам лично видио, по јунаштву, витештву и слободарству. Народ који је дао четири десетине палих бораца и две стотине и више рањеника са таквим моралом, може се надати само најбољем. Желим и молим се Богу за милост да борци српски истрају, као што су истрајали у овој ужасној непријатељској офанзиви.

Са бијесом је нападао непријатељ и са хистеричним крештањем: Слобода или смрт! Па, нашли су они смрт, а ми слободу. Јер, наши борци, који су пали, наша су слобода, а овај народ је одбрањен. Одбрањено је Невесиње јуначко, витешко, српско, светосавско, и биће одбрањено. Тиме је одбрањена и Херцеговина. Поручујем борцима да истрају са оним моралом којим су људи пристизали на фронт аутобусима, камионима, као и колима добровољаца. Нико није у том тренутку помислио да бежи.

Србин је одувек знао кадар бити стићи, где треба, склонити се тамо где треба, али најважније је оно треће – на страшном мјесту постојати! Овдје се боре Срби и овдје се боре Невесињци. Невесињци су овог пута били више него Срби. Они су ових дана били на крову Српства, у то сам се заиста увјерио. Бог нам помаже, и не само он него и Св. Василије, као и Св. Петар Зимоњић, који је био наш Владика и мученички пострадао у Јасеновцу. Он нам је велика заштита, а ту су и остали српски Свештеници и Мученици. “

нељуди? Немој, то је срамота твоја. Има, дакле, таквих појединаца и немојмо да мислимо да су сада сви Срби право дупке за рај. Ја не знам да ли ћу у рај, имам незгодан језик, осоран сам и имам много, сигурно, огрешења и својих личних и према Богу и према овоме народу, и према борцима.

Разговарали:
Ацо Драгићевић и Миленко Авдаловић
(август 93)